

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemine Girilirken Eğitim Sektöründe Planlama Sorunları

Doç. Dr. Muhsin HESAPÇIOĞLU (*)

Giriş :

Beşinci Beş Yıllık Plan dönemi arifesinde (1) Türkiye'de istihdam piyasası hiç de iç açıcı bir görünüm vermemektedir. Dünya ülkeleri işsizlik sıralamasında Türkiye en yüksek işsizlik oranına sahip ülkeler arasında yer almakta ve yaklaşık her beş kişiden biri işsiz gezmektedir (2). İşsizlik oranı 1983 yılı için % 9,7 olarak hedeflenmişken, bu oran yaklaşık % 19,3 gibi çok yüksek bir değere ulaşmıştır. Ekonomik ve sosyal sonuçları itibariyle düşünüldüğünde, işsizliğin toplumumuz açısından ne denli ağır bir problem olduğu ortaya çıkar. Çizelge 1, 1978-1983 yıllarında Türkiye'de emek piyasasının durumunu göstermektedir.

Çizelge 1 : Emek Piyasası (Bin Kişi)

		1978-1983 Artış oranı	
	1978	1983**	(%)
I. Sivil İşgücü Arzı	16.640	18.493	11.1
II. Sivil İşgücü Talebi	15.249	15.592	2.2
III. Tarımdışı - İşgücü Fazlası	1.391	2.901	108.6
IV. Tarımsal İşgücü Fazlası	720	665	7.6
V. Yurtiçi Toplum - İşgücü Fazlası	2.211	3.566	61.3
VI. Yurtiçi Toplam - İşgücü Fazlası Oranı (%)	12.7	19.3	6.6
VII. Yurtiçi Toplam - İşgücü Fazlası Oranı (Tarımdaki Gizli İşsizler Hariç) (%)	8.4	15.7	7.3

(*) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi

(**) Tahmin.

Kaynak : Ekonomiden Mesaj, Sayı : 6. 15-31 Ağustos 1983, s. 10.

1983 Yılı Programına göre, emek arzı açısından emek piyasasına giren nüfus miktarında bir hızlanma gözlenmektedir. Buna karşın, büyüme hızının % 7 nin altında olması durumunda da işsizlik sorununa köklü bir çözüm getirilemeyecektir (3). Türkiye, Beşinci Plan dönemine yılda % 2.5 gibi bir nüfus artış hızı ve yaklaşık % 20'lik gibi bir işsizlik oranı ile girmektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ve enflasyonla mücadele yanında işsizlik/istihdam, toplumun en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Burada temel politikalar, yüksek büyüme hızına erişmek ve istihdam, yoğun sektörlere ağırlık vermek şeklinde genel kabul görmüş olmalarına rağmen, bu politikaları fiilen gerçekleştirecek temel çareler henüz bulunmuş değildir (4). Fakat şurası biliniyor ki istihdam sisteminin bir yüzü de «**yetiştirme sistemi**»dir. Böylece sorun, istihdam sistemi - yetiştirme (eğitim) sistemi ilişkisine dönüşmektedir. **Beşinci Plan arifesinde istihdam sisteminin bu yapısı**, eğitim sistemine yönelen zorunlu **implikasyonlara** sahip olacak, bunlar da eğitim sisteminde çözülmesi gereken sorunları zorunlu olarak **determine** edeceklerdir.

Buradan giderek biz de bu kısa çalışmamızda önce, Beşinci Plan dönemine girerken 4. Plandan gelen bazı eğitim sorunlarına değineceğiz. Daha sonra, kısaca ilk dört planda uygulanan eğitim planlaması yaklaşımını belirtip, bu bilgi ışığında 5. Planda nasıl bir eğitim planlaması yaklaşımı uygulanacağı konusunu tartışacağız. Son olarak da, Beşinci Plan döneminde görüşümüze göre, ağırlıklarının hissettirecek planlama sorunlarına temas edeceğiz.

2. Beşinci Plan Dönemine Girerken Eğitim Sorunları :

● 4. Plan döneminde çeşitli eğitim kademeleri itibariyle ön-görülen sayısal hedefler gerçekleşmemiştir. Gerçekleşmelerin olması durumunda da, bu gerçekleşmeler yeterli düzeyde olmamıştır (5).

● Eğitim sistemi ile diğer sistemler arasında ve eğitim sisteminin kendi alt sistemleri arasında gerekli ilişki ve denge kurulamamıştır.

● Örgün eğitimin ilk kademesi olan 5 yıllık ilköğretimi bitirenlerin yaklaşık % 52'si yaşama atılmaktadırlar. Bu eğitim düzeyi, kişilere maharet kazandırıcı bir eğitim vermekten uzak olduğundan, mezunların, ülkenin genel kalkınması doğrultusunda **formasyonlandırılmayışı** büyük bir eksiklik (6).

● Ortaöğretim I. Devre, büyük ölçüde 5 yıllık ilköğretimde verilen bilgileri tekrar etmektedir. Ortaöğretim II. Devredeki (genel ve meslekî-teknik) gelişim ise, orta düzey insangücü yetiştirilmesi yerine, genel eğitimde aşırı yığılma yönünde devam etmiştir. Meslekî ve tekniköğretimin artan talebe bağlı olarak genişletilmesi yerine, mevcut okullarda ikili öğretim ve kiralık binalarda öğretim gibi köklü olmayan çözümlere başvurulmuştur. Ortaöğretim II. Devredeki bu genel eğitim talebi, yükseköğretim önündeki birikmeyi devam ettirmiştir (7).

● Özellikle meslekî ve teknikeğitimde programlar, gelişen iş yaşamı ve sanayinin isteklerine cevap verememektedir (8).

● Yükseköğretime olan aşırı talep ve bu talebin doğurduğu yığılma, artık bir bütün olarak ortaöğretimin yapısal ve içeriksel olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır. Zaten 4. Planın eğitim bölümü dikkatlice incelendiğinde, bu bölümün bir «niteliksel eğitim planı» görünümünde olduğu gözden kaçmayacaktır. Bir «niteliksel eğitim planı» olarak bu bölüm, özellikle ortaöğretim sisteminin içeriksel olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu genel düzenleme artık savsaklanamaz bir duruma gelmiştir. Bu olgu, kendisini 5. Plan dönemi için planlama modelinin seçiminde ve buradan giderek 5. Plan döneminin planlama sorunlarının belirlenmesinde hissettirmektedir.

3. Uygulanan İstihdam ve Eğitim Planlaması Modeli :

İlk dört planda insangücü ve eğitim alanında uygulanan planlama modeli, «geleneksel insangücü modeli» olarak bilinen modeldir. Millî gelir artış hızı, bağımsız değişkenine göre düzenlenen bu model, istihdam sisteminden elde ettiği verileri eğitim sistemine hedefler olarak vermektedir. Böylece amaç, istihdam sistemi ile eğitim sistemi arasında ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için bir denge oluşturmaktır. Belli alanlarda işgücü fazlalığı, belli alanlarda işgücü yetersizliği gibi durumların ortaya çıkması engellenmek istenmektedir. Genelde kabul gören görüş, bu modelin uygulandığı biçimiyle başarılı olamadığı yönündedir (9). Yine ayrıca, eğitim planlaması modeli olarak planlarda insangücü modelinin temel alınmış olmasına karşın, uygulamada gerçekleşen model sosyal talep modeli olmuştur (10). Bu gelişmelerin ışığında, acaba Beşinci Plan döneminde nasıl bir planlama yaklaşımı uygulanacaktır?

4. Beşinci Planda Uygulanacak Eğitim Planlaması Modeli :

Beşinci Planda eğitim sektörü için nasıl bir modelin uygulanacağı henüz kesinlik kazanmış değildir. Fakat bu konuda şimdilik «Benimsenen» bir görüşten söz edilebilir. Bu görüş, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu'nda benimsenen görüştür : «İnsangücü ihtiyaçları yaklaşımının, daha çok maliyeti yüksek ve üst düzeydeki öğrenim kurumları için, sosyal talep yaklaşımının da temel ve bir ölçüde ortaöğrenim için geçerli görülmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Getiri oranları yaklaşımından da, ücret ve eğitim maliyetleri konularını içermesi dolayısıyla, yararlı sonuçlar elde edilebilir» (11). Böyle bir görüş aslında şimdiye kadar uygulanan yaklaşımın bir ölçüde yumuşatılmasıdır. Şöyle ki sosyal talep yaklaşımının ortaöğrenim alanı için de geçerli kılınması, bu ortaöğrenim alanında şimdiye dek öngörülen insangücü modelinin aksine gerçekleşen sosyal talep modelinin bundan böyle **meşrulaştırılması** anlamına gelir ki aslında böyle bir yaklaşım yerindedir. Getiri oranları yaklaşımından yararlanma isteği, planlama geçmişimizde ilk kez bu İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu'nda vurgulanmıştır. Şurası da belirtilmelidir ki ülkemizde getiri oranları konusunda planlara akseden hiçbir çalışma yoktur. Varolan birkaç ayrıık çalışma ise, yazarlarının bireysel ürünleridir (12). Ve planlarımızda, eğitim düzeyleri arası yapılan kaynak tahsisleri herhangi bir fayda - maliyet - analizine dayandırılmış değildir.

Millî Eğitim Bakanlığı ise, tamamen sosyal talep yaklaşımını uygulamakta ve DPT dışında, 1983-2002 yıllarını kapsayan uzun vadeli plan yapmaktadır (13). Öğrenci gelişimi temeline dayalı olarak yapılan bu planlama çalışmalarında, başta harcamalar olmak üzere çeşitli büyüklüklerin 2002 yılına kadar alacağı değerler/görünüm **simule** edilmektedir. [Bu simule edilen değerlerden hareket edilerek, DPT'nin Millî Eğitim Bakanlığı'na, Millî Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan plana göre hesaplanan yatırım ödeneklerini vermeyişinden dolayı DPT'ye serzenişte bulunmaktadır (14).] Aslında bu serzenişte gözden kaçırılan bir nokta vardır : «Eğitim temel hakkı ile bu eğitime uyan bir meslek icra etme hakkı arasındaki çatışmada, insangücü fazlalığı durumlarında, sosyal talep modelinin, insangücü modeli lehine terkedilmesi kaçınılmazdır» (15)

5. Beşinci Beş Yıllık Plan Döneminde Ağırlığını Hissettirecek Planlama Sorunları :

Bu açıklamalar temelinde Beşinci Beş Yıllık Plan döneminde eğitim sektöründe, gelişmeleri ilgiyle izlenecek, başarılı olmaları durumunda Millî Eğitim yapısında «yeni yönelişler» ortaya koyabilecek planlama sorunları olarak özellikle aşağıdaki sorunlar belirtilebilir :

● 23-26 Haziran 1981 tarihleri arasında toplanan X. Millî Eğitim Şûrası, Türk Millî Eğitimi için yeni bir sistem önerisinde bulunmuştur. Şûra, bu sistem önerisi gerekçelerini, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın eğitime ilişkin ilke ve politikalarına dayandırmaktadır. «Yeni Millî Eğitim Sistemi» adını taşıyan bu önerinin en önemli bölümü, ortaöğretim II. devrede getirdiği düzenlemedir. Buna göre, ortaöğretim II. devre, «çok amaçlı tek tip lise»ler ve «Meslekî-Teknik Okul»lardan oluşmaktadır. Burada güdülen amaç, ortaöğretim II. devrede genel liselerde görülen yığılmayı önlemek ve aynı zamanda liselerin düzeylerini yükseltmek ve mezunlarına istihdam kolaylıkları sağlamaktır (16). Meslekî-Teknik Okullar ise, Endüstri-Meslek Liselerinin benzeri bir sistem olarak düşünülmüştür (17). 1983-1984 öğretim yılından itibaren 50 lisede çok amaçlı lise uygulamasına geçilmesi planlanmıştır (18).

● Meslek Yüksek Okulları Projesi, 5. Plan döneminin bir başka planlama sorunudur. Bu yüksek okullar, daha önce Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde olup, sonra üniversitelere bağlanan 56 meslek yüksek okuludur. Bu okulların geliştirilmesi ile üniversite kapısındaki yığılmaların bu okullara yönlendirilmesi ile önlenmesi ve iş alanlarına gerekli elemanların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Mezunların «tekniker» olarak istihdamı düşünülmektedir (19). Bu okulların kapasitelerinin ve niteliklerinin geliştirilmesi için Dünya Bankası ile işbirliğine gidilmiş ve bu işbirliği sonucunda ilgili Bankadan 5 milyon Dolarlık kredi alındığı belirtilmektedir. Bu okulları geliştirme projesi, Dünya Bankasının hazırlayacağı bir rapordan sonra 6 yıllık bir süreye yayılacaktır (20).

● Beşinci Plan dönemi için bir yenilik olarak düşünülebilecek bir diğer tasarı da meslek eğitimi için oluşturulması planlanan fondur. Meslekî ve tekniköğretimin geliştirilmesi, sanayi - okul işbirliğinin sağlanması ve meslekî-teknik alandaki harcamalara katkıda bulunmak amacıyla «Meslekî-Teknik Eğitim Fonu» kurulması tasarlanmıştır. Bununla ilgili bir kanun tasarısı hazırlanmış ve bu tasarıya göre fonun kaynakları, sendikaların gelirlerinin yüzde

1'i, yapılacak bağışlar, personel eğitiminden sağlanan gelirler, öğrencilere eğitim imkânı sağlamakla yükümlü oldukları halde bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen kurumlar ve hizmet-içi eğitim yaptırmayan kurumlardan alınacak paylar ve gecikme cezalarından oluşmaktadır (21).

● Millî Eğitimde bir başka yenilik projesi, **meslek liselerinde yabancı dille öğretim projesidir**. Bu projenin, 1978-1979 öğretim yılından bu yana Millî Eğitim sistemi içinde deneme halinde uygulanan OSANOR (Okul-Sanayi İşbirliği Projesi) projesinin şu iki eksikliğinin giderilmesine yönelik olduğu belirtilmektedir: eksikliklerden birisi, meslek lisesi öğrencilerinin gelişen teknolojiyi yabancı kaynaklardan izleyebilmeleri için yabancı dil bilmemeleri sorunu. Diğeri de, okul-sanayi işbirliğinin sağlanmasında, sanayi kuruluşlarının belli sayıda meslek lisesi öğrencisini yeterli bir ücretle çalıştırarak, uygulama eğitimiyle sorumlu tutulmaları gereği (22). Bu amaçlarla, yabancı dille öğretim 1983-1984 öğretim yılından itibaren aşamalı olarak, «Anadolu Meslek Liseleri»ne dönüştürülen 8 okulda dil hazırlık sınıfları olarak başlatılmıştır.

● Beşinci Plan döneminde ağırlıklarını hissettirecek ve özellikle somut olarak geliştirilmeleri zorunlu bir grup planlama sorunu da şunlardır :

- Okur-yazar olmayan nüfus için öngörülecek politikalar,
- 12-14 yaş grubunda bulunup, öğretim sistemi dışında kalmış olanlar için uygulanacak politikalar,
- 15-19 yaş grubunda bulunup, öğretim sistemi dışında kalmış olanlar için uygulanacak politikalar.

● Son olarak «üniversite gelişme planları»nın, 5. Plan döneminin yoğun planlama sorunlarından birini daha oluşturacağı iddia edilebilir (23). Özellikle 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan 27 üniversitede, kısaca «kapasite planlaması» adını vereceğimiz sorunlar yoğunluk kazanacaktır. Bir başka deyişle, öğretim üyelerinden, sosyal tesislerden, fizikî olanaklardan, mevcut malî ve diğerkaynaklardan en rasyonel bir şekilde yararlanılması arayışları ağırlık kazanacaktır.

Beşinci Plan döneminde ağırlık kazanması olası bu sorunların çözümünü şüphesiz, bu sorunlara gerçekçi yaklaşımlar getirilebildiği oranda yüksek olacaktır. Fakat her halükârda eğitim sektörü kendisine ayrılan ülkenin kıt kaynaklarının kullanımını, ürettiği «ürünler»in istihdam piyasasındaki durumunu da dikkate alarak, haklı gösterecek devamlı arayışlar içinde olmalıdır.

NOTLAR :

- (1) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, 1984 yılı başında yürürlüğe girmesi gerekirken, alınan bir kararla bir yıl ertelenmiştir. 1984 yılı için bir ara program yapılacaktır. Bkz. : «Beşinci Plân Erteleniyor». Cumhuriyet, Raporu içinde (baskıda).
- (2) Bkz. : «Enflasyon ve İşsizlik». Ekonomiden Mesaj, Sayı: 6, 15-31 Ağustos 1983, s. 6.
- (3) Bkz. : DPT, «1983 Yılı Programı». Resmi Gazete, Tarih: 29 Aralık 1982, Sayı: 17913, s. 239-240.
- (4) Bkz. : «5. Plân İşsizlik İçin Ne Getiriyor?», Ekonomiden Mesaj, Sayı: 6, 15-31 Ağustos 1983, s. 11.
- (5) Bkz. : DPT, «1983 Yılı Programı», a.g.e., s. 249-272.
- (6) Bkz. : DPT, Eğitim Sektör Raporu, (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı Hazırlık Çalışmaları), DPT: 1857, SPB: 362, Ankara Aralık 1982, s. 219 ve 364.
- (7) Bkz. : DPT, Eğitim Sektör..., a.g.e., s. 72.
- (8) Bkz. : DPT, Eğitim Sektör..., a.g.e., s. 313.
- (9) Bkz. : M. HESAPÇIOĞLU, «Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında Uygulanacak Eğitim Plânlaması Yaklaşımına İlişkin Düşünceler». DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu 11 Haziran 1983, s. 9.
- (10) Bkz. : M. HESAPÇIOĞLU Türk Kalkınma Plânlarında Eğitim Plânlaması - Kuram ve Uygulamanın Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma, (Doçentlik Tezi), Ankara, 1982, s. 197-198. DPT, Eğitim Sektör ..., a.g.e., s. 219 ve 364.
- (11) DPT, İnsangücü Ö.İ.K. Alt Komisyon Raporu, (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı Hazırlık Çalışmaları), Ankara 1983, s. 9-10.
- (12) Örnek olarak bkz. :
B. GÜRER, Eğitim Harcamalarının Verimliliği, DPT: 1754, SPB: 331, Ankara 1981.
G. AKALIN, Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet - Fayda Analizinin Uygulanması, A.Ü. SBF Yayınları, No: 444, Ankara 1980.
- (13) Bkz. : MEB, X. Milli Eğitim Şûra Kararlarını Değerlendirme Çalışmaları Raporu, Ankara 1983, s. 430-438.
- (14) Bkz. : «Eğitimde 8 Büyük Sorun Var», Hürriyet, 5 Ekim 1983, s. 15.
- (15) M. HESAPÇIOĞLU, «Türk Kalkınma..., a.g.e., s. 61.
- (16) Bkz. : DPT, Eğitim Sektör..., a.g.e., s. 219.
- (17) Bkz. : «Hedef: 'İnsangücü - Eğitim ve İstihdam Dengesini Sağlamak'». Tercüman, 21 Haziran 1982, s. 3.
- (18) Bkz. : MEB, Hizmetler ve Yatırımlar, Ankara Mart 1983, s. 14
- (19) Bkz. : DPT, Eğitim Sektör..., a.g.e., s. 391.
- (20) Bkz. : «MYO'lara Kredi Açmak İçin Gelen Dünya Bankası Heyeti İzmir'de». Cumhuriyet, 31 Mayıs 1983, s. 6.
- (21) Bkz. : «Mesleki Eğitim İçin Fon Oluşturuluyor.» Tercüman, 31 Mart 1983, s. 1 ve 11.
- (22) Bkz. : «Meslek Liselerinde Yabancı Dille Öğretim Bu Yıl Aşamalı Olarak Başlatılıyor.» Cumhuriyet, 29 Temmuz 1983, s. 8.
- (23) Bkz. : DPT, Eğitim Sektör..., a.g.e., s. 404.